

Опит за анализ на казуса с 12-те карикатури на Мохамед, публикувани в датския вестник "Юландс постен" през 2005 г.

Мими Корнажева

The paper presents a study of the discourse, which followed the publication of Jyllands-Posten Muhammad cartoons in 2005. The analysis is based on the theoretical findings of my PhD dissertation, entitled "Language Policy as a Security Factor in European Cross-Border Cooperation".

The main conclusion refers to the need for a global forum to provide a venue, where identities, which perceive themselves as too different, could meet. It is proposed, in the spirit of social constructivism/constructionism, that this forum should bring closer too different identities in concrete practices of mutual understanding, instead of confrontation on the grounds of principles.

Key words: case study, international relations, social constructivism/ constructionism, identity, communality, security, insecurity

ВЪВЕДЕНИЕ

В предшестващо този доклад изследване¹³ защитих тезата, че езикът конструира два фундаментални за обществения вид взаимоотношения за определена обществена реалност (включително и глобалната):

- **идентичностни** (наличие на разграничаване на едни от други обществени видове в съответната обществена реалност),

- **общностностни** (наличие на уподобяване, на свързване на едни с други обществени видове в съответната обществена реалност).

Тези отношения се осъществяват чрез езика, а обществената реалност става експлицитна чрез конструиранияте идентичностни и общностностни дискурси.

Когато в **идентичностни дискурси** даден обществен вид идентифицира **правото си на различност от други обществени видове**, правото си на уникална жизнейност, правото си да действа сам, то този обществен вид възприема обществената реалност като среда със **сигурност, т.е. като среда, която е благоприятна за физическо и духовно оцеляване и развитие. Такава сигурност определяме като идентичностна сигурност.**

Когато в идентичностни дискурси общественият вид идентифицира **заплахи за правото си на различност**, за правото си на самостоятелна жизнейност, за правото си да действа сам, то този обществен вид възприема обществената реалност като среда с **идентичностна несигурност.**

Когато в **общностностни дискурси** даден обществен вид идентифицира **правото си на уподобяване с други обществени видове**, правото си на взаимодействие с други обществени видове, правото си на съвместна жизнейност, то този обществен вид възприема обществената реалност като среда със **сигурност, т.е. като среда, която е благоприятна за оцеляване и развитие на отношенията с други видове. Такава сигурност определяме като общностностна сигурност.**

Когато в общностностни дискурси общественият вид идентифицира **заплахи за правото си на еднаквост с други обществени видове**, за правото си на взаимодействие с други обществени видове, за правото си на съвместна

¹³ Корнажева, М. *Езиковата политика – фактор за сигурност в европейското трансгранично сътрудничество*. Дисертация за присъждане на научната степен "доктор", Русе, Русенски университет, 2010, 222 с.

жизнедейност, то този обществен вид възприема обществена реалност като среда с **общностностна несигурност**.

Тези теоретични обобщения, изведени чрез прилагане на методологията на социалния конструкционизъм, ще приложи за анализ на един конкретен казус от международните отношения, който е индикативен за понижени нива на идентичностна и общностностна сигурност в глобалната обществена реалност. Предмет на изследване са извадки от дискурса, конструиран в периода от 30.09.2005 г. до 13 февруари 2010¹⁴ г. след публикуването на дванадесетте карикатури на пророка Мохамед в датския вестник "Юландс постен".

АНАЛИЗ НА ДИСКУРСА "КАРИКАТУРИТЕ НА ПРОРОКА МОХАМЕД"

1. Карикатурите

В карикатурите от 30.09.2005 г. образът на пророка Мохамед е социално конструиран като терорист. На една от рисунките, тази на карикатуриста Курт Вестергор, той е изобразен като атентатор, носещ тюрбан във формата на бомба. На друга е показан като държач меч, а очите му са закрити от черен правоъгълник. Заобиколен е от две забулени в черно жени (единствено очите им са открити).

Същата година датският телевизионен канал TV2 излъчва откъси от видеоматериал, заснет от членове на крайно дясната Датска народна партия, в които **пророкът Мохамед е показан като камила, пиеща бира и като пиян терорист**, който атакува Копенхаген.

На 13.02.2008 след заплаха за убийство на Курт Вестергор, карикатурите са публикувани отново в редица датски вестници. Издания в Германия, Италия, Холандия и Испания също препечатват датските карикатура, за да демонстрират подкрепа към свободното слово.

В карикатура в местен вестник в Осло през февруари 2010 **пророкът Мохамед е изобразен като прасе.**

2. Отговорът на ислямския свят

Първите публикации на карикатурите на Мохамед в датските печатни издания през 2005 г. предизвикват мащабни протести **по целия ислямски свят**, в които загиват 50 души, а три датски посолства са атакувани.

Президентът на **Судан** заплашва да изгони датските организации, действащи в страната вкл. Датския червен кръст. Срещу карикатурите протестира и на **индонезийските острови Сурабая и Медан**.

В **Йордания** започва медийна кампания под наслов "Пратеникът на Бога ни обединява". Журналистите призовават за изгонване на датския посланик и за бойкот на датските стоки.

В **редица ислямски страни** икономически бойкот на стоките на Арла – шведско-датска млекопроизводителна компания, довежда до загуби от 1.5 млн. долара всекидневно през февруари 2006.

В **Пакистан**, в северния град Пешавар се налага полицията да използва палки и сълзотворен газ, за да разпръсне около 70 000 души, участващи в най-големия досега протест в страната. Трима души са убити, включително 8-годишно момче,

¹⁴ Вж.: http://news.ibox.bg/news/id_483822093

което било случайно улучено от куршум в лицето. Около 45 са ранените при сблъсъка. Демонстрантите скандират: "Бесилка за тези, които са нарисували обидните рисунки" и "Смърт за Дания" и хвърлят камъни по витрините на близките магазини. Протестиращите нападнат и разбиват офисите на норвежката телекомуникационна компания "Теленор" и няколко банки, и подпалват ресторанти от американската верига за бързо хранене "Кей Еф Си". Няколко кина също са опожарени. В град Танк, на 230 километра от Пешавар, се стига до сблъсък между полицията и 2000 демонстранти, разгневени от обидните за тях изображения на пророка Мохамед.

Близо 5000 **афганистанци** скандират в Кабул "Смърт на Дания" и "Смърт на Холандия" в протест срещу препечатването на карикатура на пророка Мохамед в датски вестници и срещу холандски филм, критикуващ Корана. В дълбоко консервативната страна има няколко демонстрации срещу карикатурите и филма, като протестиращите настояват датските и холандски войски да се изтеглят от страната, а посолствата на двете държави да бъдат затворени. Афганистанци се събират около джамия в западната част на столицата и освен "Смърт на Дания" и "Смърт на Холандия" скандират и "Смърт на Америка" и "Смърт на евреите". Изгорени са датското и холандското знаме, както и плашило на холандския крайнодесен политик Герт Вилдерс, който разпространява филм, критикуващ Корана.

Ислямистки уебсайт публикува аудиопослание на **Осама бин Ладен**, в което той заплашва страните от Европейския съюз, че ги чака сурово отмъщение заради повторното публикуване на карикатури на пророка Мохамед.

Главният редактор на френски всекидневник, който препечата карикатурите на пророка Мохамед, е уволнен. Карикатурите, които за пръв път са публикувани през септември в датския вестник Юландс постен и предизвикват брожения в мюсюлманския свят, са препечатани във френския вестник "Франс Соар" и още няколко европейски вестника в защита на свободата на изразяване. Жак Льофран, главният редактор на Франс Соар, е уволнен от собственика на вестника Реймон Лака, който е **египетски магнат**. Темата е чувствителна във Франция, където живее най-голямата мюсюлманска общност в Европа, наброяваща 5 млн. души. Ислямската традиция не допуска никакви изображения на пророка, за да не се създава идолопоклонничество. Собственикът на "Франс Соар" защитава решението за уволнението на главния редактор, като заявява, че това е мощен сигнал на уважение към съкровениите вярвания и убеждения на всеки човек.

Мароко и Тунис спират продажбата на в. "Франс Соар" на своя територия. Френските вестници по принцип са широко достъпни на мюсюлманските страни, които са бивши френски колонии. Министерството на комуникациите в Мароко излиза с изявление против "публикуването на карикатури на Пророка Мохамед под фалшивия претекст за защита свободата на словото". Марокански религиозни лидери заклеят рисунките, а мюсюлмански групи организират демонстрации.

Въоръжени **палестински групировки** заплашват датски, френски и норвежки граждани в палестинските територии. Въоръжени маскирани мъже от Исламски джихад обкръжават офисите на представителството на ЕС в Газа и искат извинение за карикатурите. Палестинската полиция обкръжава представителството на ЕС и ситуацията се нормализира. В същото време въоръжени палестинци претърсват хотели и къщи в Наблус, на Западния бряг, за граждани на няколко европейски държави, за да се опитат да ги отвлечат в знак на протест срещу карикатурите.

На 22.01.2008 е публикувана информация за предстоящо създаване на **мюсюлманска партия в Дания**. В сайта <http://www.mathaba.net/news/?x=578671> се твърди, че тя може да стане най-голямата партия в Дания, че щом Турция се

присъедини към ЕС около милион 20-50 годишни мюсюлмани може да се установят в Дания. И тогава Дания ще стане мюсюлманска страна. Ако сега мюсюлманите са около 700 000, то тогава би било възможно да се изберат около 60 (=1/3) мюсюлмански представители в парламента, което означава и участие в правителството. Дания може да стане първата мюсюлманска земя в Европа, в която мюсюлманските ценности ще се уважават.

На 10.12. 2009 г. в сайта <http://www.euro-islam.info/2009/12/10/muslim-party-founded-in-denmark/> се съобщава за основаването на **партията "Датски мюсюлмани"**, чиято мисия е да защитава социално маргинализирани хора. Основателят е Рас Анбеса, който е приел исляма през 2008 г. Като член на датската социалдемократическа партия, той е разочарован от слабата опозиция срещу расизма и смята, че има нужда от политическа партия, която да се бори за правата на малцинствата.

На 2 януари 2010 полицията в Дания осуетява опит за убийство на карикатуриста Курт Вестергор. Нападателят - **28-годишен сомалиец**, въоръжен с брадва и нож, се опитал да проникне в дома на Вестергор в Орхус малко след 22 ч. местно време. Карикатуристът повикал полицията и потърсил убежище заедно с петгодишната си внучка в специално защитена стая в дома си. Силите на реда пристигнали две минути след обядането на Вестергор и опитали да задържат нападателя. Сомалиецът замерил полиция с брадвата и в отговор бил прострелян в ръката и коляното.

На 13 февруари 2010 в Осло се провежда протест срещу карикатури на пророка Мохамед, публикувани в местен вестник. **Около 2000 мюсюлмани** организират шествие по улиците на града, за да изразят възмущението си от представянето на пророка като прасе. "**Покажете уважение към всички религии**" и "**Спрете да обиждате мюсюлманите**" са гласели плакати, носени от участниците в протеста. Участници са заявили, че подобни карикатури са огромна обида за мюсюлманите и настояват за извинение.

Заради кризата с карикатурите **57 мюсюлмански страни** внасят в ООН проектотекст за забрана на нетолерантността към религиите. Вносителите на текста искат той да бъде включен в проекторезолюцията за създаване на Съвет по правата на човека, който да замести сегашната дискредитирана, според някои, Комисия на ООН по правата на човека. Предложеният текст забранява "проявите на нетолерантност, дискриминация, подбуждане към омраза и насилие, произтичащи от всякакви прояви срещу религии, пророци и вярвания, застрашаващи правата на човека и основните свободи". Подчертава се, че "злословенето срещу религии или пророци не отговаря на свободата на словото". Държавите, организациите и медиите носят отговорност да насърчават толерантността и уважението към религиозните и културни ценности, се казва още в текста.

3. Позиции на европейски политици

Холандският крайнодесен депутат Геерт Вилдерс публикува в интернет свой скандален филм - критика на тероризма по света. Ислямските свещени текстове са конструирани като "фашистка" книга, която "поражда насилие".

Министърът на институционните реформи и децентрализацията на **Италия** Роберто Калдероли пък поръчва тениски с карикатури на Мохамед с аргумента, че Западът трябва да даде отпор на ислямските екстремисти. "Аз разполагам с тениски с карикатури, които критикуват исляма и ще започна да ги нося", заявява Калдероли, който е член на дясната националистическа партия "Северна лига". Няколко дена по-късно е принуден да подаде оставка.

Кризата с карикатурите е най-голямото външнополитическо предизвикателство за Дания след Втората световна война, заявява премиерът Андерс Фог Расмусен. Той подчертава, че ще е нужно време, за да се уталожи кризата.

Остра е реакцията от страна на **френското външно министерство**. Заявено е, че свободата на словото е скъпа на Франция, но в същото време се "осъжда всичко, което е обидяващо към вярванията или религиозните убеждения на личността".

Чешкият външен министър Цирил Свобода предлага на ЕС да окаже икономическа помощ на Дания, за да се компенсират загубите, понесени от бойкота на датски стоки в мюсюлмански страни. Свобода подчертава, че е важно държавите от обидата да отговорят в един глас на натиска на мюсюлмански страни. Той заявява, че Европа се държи хаотично, като кошер диви пчели, след остри реакции на мюсюлманите.

Финландският премиер Мати Ванханен се извинява на мюсюлманите: "От мое име и от името на финландското правителство поднасям извинения затова, че религиозните чувства на мюсюлманите бяха оскърбени и във Финландия".

На 6 април 2009 Андерс Фог Расмусен, който бе избран за генерален секретар на НАТО, призовава за баланс между свободата на изразяване и уважението към религиозните чувства. Расмусен посочва, че предразсъдъците трябва да бъдат преодолени, а диалогът между културите и религиите трябва да бъде "основан на взаимно уважение и разбиране". Турция бе заплашила, че ще наложи вето за назначаването на Расмусен на поста генерален секретар на НАТО заради отказа му като премиер на Дания да предприеме мерки срещу вестник "Юландс постен", предизвикал международен скандал. Расмусен не се извинява директно за поведението си през 2005 година, но на срещата на "Алианса на цивилизациите" в Истанбул той заявява: "Уважавам исляма като една от основните религии в света, както и религиозните му символи. По време на работата ми като генерален секретар на НАТО ще обърна сериозно внимание на религиозните и културни чувствителни въпроси на различните общности в нашия все по-плюралистичен и глобализиращ се свят".

Казусът експлицира понижени нива на сигурност и разкрива огромните по мащабите си загуби и жертви от опита за конструиране на **обобщена идентичност на "различия"** като негативна и като асоциирана с тероризма. Дванайсетте карикатури (макар само две от тях да съдържат символи за насилие) всъщност са разчетени като едно просто езиково послание: "Вие всички сте терористи". Тъкмо тази асоциация е засегнала чувствата на огромното мнозинство мюсюлмани. Конструираният образ на терориста е събрал в едно исляма, пророка и мюсюлманите. Мюсюлманите, за които обидата на Мохамед е едно от най-тежките престъпления, сега смятат, че много хора на Запад ги възприемат като престъпници, хранят враждебни чувства или страх от исляма и мюсюлманите¹⁵. Те съзират съкровена част от своята идентичност дефинирана като заплаха за други, като предмет на поругаване и отхвърляне.

Гледната точка на датските журналисти¹⁶ индикира друга перспектива. Според тях някои мюсюлмани отхвърлят съвременното светско общество. Те искат специална позиция, специално отношение към религиозните им чувства. Но това е

¹⁵ Вж. Abdelhadi, Magdi (4 February 2006). "Cartoon row highlights deep divisions". BBC News. ; http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4678220.stm.

¹⁶ Вж. Q&A: "Depicting the Prophet Muhammad". BBC News. 2 February 2006. http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4674864.stm.

¹⁶ Свободата на словото в Дания е гарантирана от 1849 г. Репортери без граница класират Дания на върха по индекса Свобода на световната преса.

несъвместимо със съвременната демокрация и свобода на словото, в която има място за присмех и ирония. Карикатурите третират исляма както третират християнството, будизма, хиндуизма и други религии. “Като се отнасяме към мюсюлманите като към всички други, ние ги интегрираме в датската сатирична традиция, защото са част от нашето общество, а не чужденци. Карикатурите включват, те не изключват мюсюлманите”. Въпреки това, осъзнавайки мащаба на вредните последици, редакцията на вестника поднася извиненията си към мюсюлманската общност. Самият автор на карикатурата, по-известна като “бомба в турбан”, се опитва да обясни какво е вложил в нея. Общото впечатление на мюсюлманите, казва той, е че карикатурата се отнася за исляма като цяло, а не е така. Тя се отнася до някои фундаменталистски аспекти, които, разбира се, не споделят всички мюсюлмани. Но горивото за терористичните атаки произлиза от интерпретации на исляма. Ако част от религията се развива в тоталитарна или агресивна посока, аз мисля, че трябва да протестираме. Ние постъпвахме така спрямо други “-изми”.¹⁷

Този казус очевидно е резултат от две яростни защиты – на свободата на словото като висша ценност на европейските светски държави и доминантна характеристика на европейските идентичности, от една страна, и на религиозните ценности като еманация на несекуларизираните ислямски държави и доминантна характеристика на ислямската идентичност, от друга страна.

Същевременно обаче е пределно ясно, че европейски крайнодесни националистически партии имат принос към катализирането на “карикатурната интифада”. Очевидно е, че европейският ксенофобски синдром е жив и днес и се употребява за политически цели – като инструмент за достъп до властта. Реципрочно, за политически цели е употребена и обидата на мюсюлманите и е създадена ислямска партия в Дания.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Разгледаният казус включва извадки от **идентичностни и общностни дискурси**. С оглед на представените във въведението към този доклад корелации, могат да се направят следните обобщения:

- В конструирания от датчани **идентичностен дискурс** (различността на мюсюлманите е негативно конструирана и е предмет на осмиване) мюсюлмани са идентифицирали заплахи за правото си на различност, т.е. **идентичностна несигурност**.

- В конструирания от мюсюлмани **общностен дискурс** (призиви за бойкот на съвместна дейност с датски бизнеси и на сътрудничество със западните страни въобще) политически и икономически агенти от западния свят идентифицират заплахи за правото си на съвместна жизнедейност, т.е. **общностна несигурност**.

Този казус и неговото продължаващо развитие индикира прогнози за сигурността в глобалната обществена реалност, които и в краткосрочен, и в дългосрочен план едва ли могат да бъдат определени като оптимистични. Както е добре известно, веднъж създадени, образите на “врага” са много устойчиви и трудно подлежат на промяна. На Запад образът на мюсюлманска бруталност изглежда затвърден, мюсюлманските имигранти все повече се възприемат като чужд елемент, а мюсюлманските страни се разглеждат като все по-рискови от западния бизнес.

Най-същественият извод, който се налага от изследването, е липсата на глобален форум за диалог между идентичности, чиято различност се възприема от тях като особено голяма. Именно такъв форум би могъл да преодолява идентичностна и общностна несигурност. Той би създал среда, в която, в духа

¹⁷ Вж.: http://en.wikipedia.org/wiki/Jyllands-Posten_Muhammad_cartoons_controversy

на социалния конструкционизъм/конструктивизъм, вместо противопоставяне на основата на принципи, могат да се осъществяват конкретни практики за взаимно разбиране на различията.

ЛИТЕРАТУРА

[1]. Корнажева, М. *Езиковата политика – фактор за сигурност в европейското трансгранично сътрудничество*. Дисертация за присъждане на научната степен “доктор”, Русе, Русенски университет, 2010, 222 с.

[2]. http://news.ibox.bg/news/id_483822093

[3]. <http://www.mathaba.net/news/?x=578671>

[4]. <http://www.euro-islam.info/2009/12/10/muslim-party-founded-in-denmark/>

[5]. Abdelhadi, Magdi (4 February 2006). "Cartoon row highlights deep divisions". BBC News. In: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4678220.stm.

[6]. Q&A: *Depicting the Prophet Muhammad*". BBC News. 2 February 2006. In: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4674864.stm.

[7]. http://en.wikipedia.org/wiki/Jyllands-Posten_Muhammad_cartoons_controversy

За контакти:

Гл.ас. Мими Корнажева, Катедра “Европеистика”, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел.: 082/82 56 67, e-mail: brie-bg@ru.acad.bg

Докладът е рецензиран.